

Такриз

ба автореферати диссертатсияи Мирзозода Садриддин Хол дар мавзӯи
“Соинуддини Хучандӣ ва хусусиятҳои ғоявӣ бадеии осори адабии ӯ”
барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои филологӣ аз рӯйи
ихтисоси 10.01.00 – Адабиётшиносӣ (10.01.01-Адабиёти тоҷик, раёбони
адабӣ)

Соинуддини Алӣ ибни Муҳаммади Хучандии Исфакхонӣ, яке аз шахсиятҳои адабии маъруф дар каламрави забонҳои форсии арабии мебошад. Вале дар муҳити илмӣ адабии имрӯзаи мо ин адиби маъруф камшинохта ва аҳволу осораи дар ҳадди лозими таҳқиқ ва омӯзиш нашудааст. Дар масири шинохти илмӣ Соинуддини Хучандӣ диссертатсияи С. Мирзозода иқдоми шоиста ва саривактии илмӣ таҳқиқотӣ мебошад. Бояд гуфт, ки Соинуддини Хучандӣ аз ҷумлаи адибони тавоноӣ маъруфи замони худ будааст. Тибқи ишораи диссертант айни замон, беш аз панҷоҳ китобу рисолаҳои ин адиб ва донишманди маъруф аз тарафи муҳақиқон шинохта шудааст, ки ин далели аз худ мероси зиёд ва бо ӯ рангинро ба ёдгор гузоштани муаллиф мебошад.

Диссертатсияи С. Мирзозода аз панҷ боб ва ҳабдаҳ фаслу зерфаслҳои ҷудогона иборат аст, ки дар онҳо осори адабии Соинуддини Хучандӣ, аҳволу рӯзгори ӯ дар робита ба вазъи иҷтимоӣ сиёсӣ ва фарҳангии замони зиндагӣ таҳқиқ шудааст. Диссертант дар боби аввали таҳқиқоти худ авзои сиёсӣ иҷтимоӣ ва адабии аҳди Соинуддини Хучандиро баррасӣ намуда, таъкид мекунад, ки зиндагии Хоҷа Соинуддин ба давраи ҳуммронии Темуриҳо рост меояд ва дар ин давра улуми таърих, ҳатто ба анвои он, риёзиёту нучум ва нақшоҷу меъморӣ ривож дошт. Ҳамчунин, санъати китобхона, маҷмӯи улуми адабӣ инкишоф меёфт, қонунҳои фарҳангӣ амал мекард ва дар баробари ин, ривочи шеър нисбат ба қарнҳои пешин сустар буд. Ба назари мо, ин падида заминаро омилҳо ва сабабҳои сиёсӣ маҷмуранӣ ҳам дошт. Аммо дар ин давра улуми адабӣ, таълифи китобу рисолаҳои илмӣ ирфонӣ, мураббатсозии девон ва ғайра рушд меёфт.

Дар боби дувуми диссертатсия, зимни пажуҳиши муфасссал ва амики аҳволу осори Соинуддини Хучандӣ диссертант ақидаи барғалати баъзе муҳаққиқонро дар мавриди турк будани Соинуддини Хучандӣ рад карда, таъкид медорад, ки Соинуддини Хучандӣ ифтихори фарҳангу

тамаддуни тоҷикон буда, забони модарии ӯ тоҷикии форсӣ ва ватанин аҷдоиаш Хучанди Мовароуннаҳр мебошад. Гузашта аз ин, Соинуддини Хучандӣ дар замони худ, илова бар мақоми баланди илмию адабӣ дар шаҳрҳои Ироқу Самарканду Нишопур ва Язд вазифаи қозигиро низ бар дӯш доштааст, ки ин далели мақоми шоистаи иҷтимоӣ ва маънавии ӯ дар назди арбоби давлат мебошад.

Дар боби сеюми диссертатсия масъалаи таснифи жанрӣ ва мероси илмию адабии Соинуддини Хучандӣ дар ҷаҳор фасли алоҳида баррасӣ мешавад. Дар фасли аввали ин боб диссертант нусхаҳои хаттии маҳфузмондаи осори адибро тавзеҳ дода, таъкид мекунад, ки айни замон, беш аз дусад панҷох нусхаи асарҳои Соинуддини Хучандӣ дар китобхонаҳои маъруфи дунё мавҷуд аст, ки омӯзиш, тавзеҳ ва шинохти илмӣ онҳо барои наشري илмию интиқодии осори ӯ муҳим аст.

Таҳқиқоти С.Мирзозода нишон медиҳад, ки ҷаъолияти адабӣ, илмӣ ва эҷодии Соинуддини Хучандӣ хеле серпахлӯ ва рангин мебошад. Аз ин рӯ, диссертант муҳтассоти жанрии осори насрии Соинуддини Хучандиро дар фасли алоҳида ба таҳқиқ гирифта номаҳо, ёддоштҳо ва осори дигари ӯро муфассал баррасӣ менамояд. Вай таъкид мекунад, ки номаҳои Соинуддини Хучандӣ, аз ҷумлаи осори арзишманди адабии муалиф аст. Дар баробари ин, диссертант ёддоштҳо, достонҳои “Ақл ва ишк” ва “Базму разм”, шарҳномаҳои шарҳи “Назм-уд-дурар”, шарҳи “Ламаот”, шарҳи “Гулшани роз” ва ғайраро муфассал баррасӣ мекунад, ки онҳо барои равшан кардани ҳама пахлуҳои ҷаъолияти адабию илмӣ Соинуддини Хучандӣ муҳим арзёбӣ мешаванд.

Бояд гуфт, ки Соинуддини Хучандӣ осорашро ҳам ба забони тоҷикии форсӣ ва ҳам ба забони арабӣ таълиф намудааст, ки ин ҳам далели қудрату тавоноии шоирию адабии ӯ мебошад. Диссертант зимни баррасии ашъори шоир ба ин натиҷа мерасад, ки он қобили мулоҳиза аст: “Ашъори Соинуддини Хучандӣ аз ҷиҳати миқдор андак бошад ҳам, аммо аз лиҳози қамол бақоат ва зарофат дар таърихи адабиёти форсӣ-тоҷикӣ мақоми вижаеро сазовор аст ва он ашъор барои баъзе шоирон сармашқ буд”.

Осори илмию ирфонӣ Соинуддини Хучандӣ дар боби ҷаҳоруми диссертатсияи С. Мирзозода ба таҳқиқ омадааст, ки онро метавон аз бахшҳои муҳим ва қалидии диссертатсия ба шумор овард. Диссертант зимни баррасии рисолаҳои “Асрор-ус-салотин”, “Рисолаи эътиқодот”, “Анҷом” ва ғайра ҷаҳони маънавӣ, афқору ақиду ирфонӣ, фалсафа ва

иҷтимоии Соинуддини Хучандиро равшан месозад, ки ин ҳам аз ҷумлаи мухассаноти диссертатсияи мавриди назар мебошад, зеро мухтавои рисолаҳои зикршуда дар таҳқиқи омӯзиши мусталехоти фаннии ирфон, ҳикмат ва фалсафа дар замони муаллиф аҳаммияти хос дорад.

Масоили марбут ба ҷанбаҳои адабӣ, сабкӣ ва забонии осори мансури Соинуддини Хучандиро диссертант дар боби панҷум муфассал баррасӣ карда, таъкид мекунад, ки осори мансури суҳанвар дорои хусусиятҳои зиёди забонию услубӣ ва фикрию адабии буда, аз рӯи басомади онҳо сабки фардии адибро метавон муайян кард. Диссертант қорбурди луғату таркиботи қадимии форсии тоҷикӣ ва арабӣ, мутабоқати мавсуф ва сифати арабӣ дар шакли ҷамъ, ифодаву таркибҳои халқӣ, ҳусни қамол, сохтори ҷумла, қорбурди феълҳои ноби тоҷикӣ, пешвандҳои феълсоз, воситаҳои баён ва тасвири бадеиро аз ҷумлаи вижагҳои сабки инфиродии Соинуддини Хучандӣ меҳисобад, ки ин натиҷаи таҳқиқи муфассад дар заминаи осори мансури муаллиф аст.

Дар маҷмӯъ, диссертатсияи С.Мирзозода таҳқиқоти қомилу фарогир дар заминаи аҳвол ва осори Соинуддини Хучандӣ мебошад. Дар адабиётшиносӣ ва ҳоваршиносии муосир бори нахуст осори яке аз адибон, мутафакирон ва нависандагони асримиёнагии тоҷик дар шакли маҷмӯӣ ба таҳқиқ омадааст, ки он воқеан, дар омӯзиши адабиёти форсии тоҷикии асрҳои XIY-XV саҳифаи тоза мебошад.

Бояд гуфт, ки дар баробари мухассаноти мазкур, дар диссертатсия баъзе қамбудҳои низ ба назар мерасанд, ки ислоҳи онҳо ба қоидаи қор хоҳад буд.

1. Дар муқаддимаи диссертатсия, дар баҳши дараҷаи омӯзиши мавзӯ бисёре аз таҳқиқоти қаблӣ ба таври умумӣ зикр мешаванд. Диссертант саҳми олимони бузурге, мисли Саид Нафисӣ, Муҳаммадқасим Баҳор, Забехуллоҳи Сафо ва дигаронро ба таври мушаххас зикр мекард, беҳтар буд.
2. Ба назари мо, дар фасли дувуми боби дуюм зарурати масоили ному лақаб ва қунияи нависандаро дар зерфасли алоҳида баррасӣ қардан нест.
3. Дар боби ҷаҳоруми диссертатсия, агар масоили ирфону тасаввуф ва афқори фалсафии Соинуддини Хучандӣ дар як фасл ва дар ҳамбастагӣ таҳқиқ мешуд, арзиши илмӣ диссертатсияро меафзуд, ҷунки ирфону тасаввуф ду қуқни муҳими афқори фалсафии қлассикии мо мебошад.

Камбудихои зикршуда, чузъй буда, онҳо ба ҳеч вачҳ арзиши илмӣи диссертатсияро кам намесозанд. Дар маҷмуъ, диссертатсияи Мирзозода Садриддин Хол дар мавзуи “Соинуддини Хучандӣ ва хусусиятҳои ғоявию бадеии осори адабии ӯ” таҳқиқоти комилу муфасссал ва ба анҷомрасида буда, муаллиф сазовори дарёфти дараҷаи илмӣи доктори илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.01.00 – Адабиётшиносӣ (10.01.01-Адабиёти тоҷик, равобити адабӣ) мебошад.

Доктори илми филология, профессор,
мудири кафедраи адабиёти ҷаҳонӣ
Донишгоҳи славянии Русия ва Тоҷикистон

Б. Раҳмонов

Раҳманов Бахтиёр
Рузикулович

Имзои Б. Р. Раҳмоновро тасдиқ мекунам:

Сардори раёсати кадрҳои

Донишгоҳи славянии Русия ва Тоҷикистон

Исмоилова М. Н.

Сурога: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,

ш. Душанбе, кӯчаи М. Турсунзода 30.

Тел: (992) 939326616

e-mail: rbrregar@mail.ru

22.01.2026